

SINIŠA VUKOVIĆ
Hvarska 1
HR - 21425 Selca

GRAFIJA VIŠEČLANIH TOPONIMA

PROBLEMATIKA PISANJA VIŠEČLANIH TOPONIMSKIH LIKOVA NA PRAVOPISNOJ, SINTAKTIČKOJ I FONETSKOJ RAZINI

U radu se analizira problematika pisanja onih toponima čiji su likovi duži od jedne riječi. Autori različitih radova iz onomastičke literature različito su prilazili toj problematici, a naše je stanovište kako istu problematiku treba sustavnije proučiti i protumačiti, te predložiti kriterije po kojima bi se – na pravopisnoj razini – sugeriralo njihovo ispravno bilježenje.

Mi smo složenost pisanja višeksemskih toponima prikazali na tri razine. Prva se odnosi na pisanje velikog i malog slova u nepočtnim imenicama (apelativima), drugi se tiče spojenog i rastavljenog pisanja istih, a treći ukazuje na problematiku fonološke prirode.

KLJUČNE RIJEČI: *fonologija, pravopis, toponim, veliko slovo.*

o. UVOD

Suvremena lingvistika nema jasnih i nedvosmislenih odgovora kad je u pitanju pisanje višičlanih imena, ponajprije u toponimiji. Bilo je pokušaja da se tom problemu stane na kraj, ali uvijek je rješenja bilo više i većina njih bila je međusobno vrlo različita.

S obzirom na to da je onomastika – kao grana lingvistike – relativno mlada disciplina, logično je da se još uvijek nije, kao sustav, razvila metodologija pomoću koje bi se onomastičar dovinuo rješavanjima važnijih pitanja u imenoslovlju. Pa tako i onih što se tiču se (pravo)pisanja toponima.

Dosad se u jezičnoj praksi pojavilo nekoliko kriterija pisanja složenih toponima. Bez obzira na to u kolikoj mjeri, i koliko precizno, pravopisni priručnici hrvatskog jezika definirali uvjete pisanja, u hrvatskoj ortografiji postoji još mnogo nedorečenih situacija, pogubnost kojih situacija svakodnevno susreće imenoslovac u prilici popisivanja onomastičke građe.

Jako je mnogo radova u kojima se primjenjuju različiti principi pravopisanja – mislimo ponajprije na pisanje velikog i malog slova – pa tek predstoji normativnim

instrumentarijem usustaviti okolnosti u kojima će se na određen način pisati majuskule i minuskule. Priroda onomastike kao lingvističke discipline u sve većoj ekspanziji morat će dati smjernice autorima pravopisa pri radu na daljnjim i dopunskim izdanjima jezičnih vademekuma.

U ovom radu pozabavit ćemo se problematikom grafije toponimskih likova koji su duži od jedne riječi. Trostruka je razina na kojoj se ogledaju nedoumice u bilježenju spomenutih imena:

1. Pravopisna razina
2. Sintaktička razina
3. Fonetska razina.

Namjerno ih navodimo upravo ovim redom (makar bi se bavljenje fonetskim elementima očekivalo prije bavljenja sintaktičkim formantima), jer smo se povodili redosljedom koji je diktiran čestoćom pojave svakog od ovih triju reznjeva u lingvističkoj praksi.

I. PRAVOPISNA RAZINA

Doskočiti problematici pisanja velikog slova u (top)onomastičkim radovima predstavljalo bi velik pomak u razvoju imenoslovlja. Pravopisni priručnici, pri donošenju sugestija i prijedloga kako i u kojim prilikama pisati veliko slovo, nisu se vodili specifičnostima onomastičke prirode. Zato bi u tom smjeru trebalo napraviti određene pomake.

Sva tri hrvatska Pravopisa¹ slažu se u jednom: u višestanih se imenima velikim slovom piše samo prva riječ i ona nepočeta riječ (osim veznika i prijedloga) koja bi se i inače, da nije dio vlastitog imena, pisala velikim početnim slovom. Svi članovi imena (osim veznika i prijedloga) velikim se slovom pišu u trima situacijama: pri pisanju naseljenih mjesta, država i kontinenata. Babić, Finka i Moguš sasvim razložno se ograđuju: "U primjeni navedenih pravila često ima kolebanja, jer nije uvijek lako odrediti koje su sve riječi (ili skupovi riječi) vlastita imena."² No, problemu se može doskočiti ukoliko se zauzme stav kako se velikim slovima pišu svi članovi višeleksmskih imena (osim veznika i prijedloga) kad su u pitanju – imena.

Jer, vlastito ime vlastito je ime, pa svaki leksem postavši dijelom imena principom automatizma prelazi s apelativnog polja na ono onimsko. Uz, dakako, spomenute vezničko-prijedloške iznimke. U tom slučaju apelativ ne označava, nego imenuje, pa se podrazumijeva da skup riječi koje sudjeluju u tom procesu – makar ih bilo i više – predstavljaju jedno ime.

Kao što pridjev u osobnom imenu nema funkciju pridjeva, nego imenice (poimeničeni pridjev), jednako tako opća imenica u imenu nema funkciju apelativa, nego onima. Kod osobnih imena svi se tobožnji apelativi pišu velikim slovom. U

¹ Stjepan B a b i ć, Božidar F i n k a, Milan M o g u š, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2000.; Vladimir A n i ć i Josip S i l i ć, *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2001. i Lada B a đ u r i n a, Ivan M a r k o v i ć, Krešimir M i ć a n o v i ć, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2007.

² Stjepan B a b i ć, Božidar F i n k a, Milan M o g u š, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2000., str. 7.

imenu *Ante Lisica* riječ *lisica* nije apelativ, nego, kao prezime, dio vlastitog imena. Zato se i piše velikim slovom. Pritom se, u imenu, semantički doseg apelativa na značenjskom planu ne mora poklapati s dosegom u onimu. Već samim time što je dijelom imena, ono *lisica* od maloprije nije opća, nego vlastita imenica. Svaka imenica samom činjenicom da je sastavnim dijelom imena, ne vrši funkciju apelativa, nego onima, i treba je pisati velikim početnim slovom.

Iz istog bi se razloga trebalo razmatrati relacije apelativ-onim i u toponimu. Bez obzira na to je li dio višedijelnog toponima samostalna vlastita imenica ili nije, ona je, kao dio imena, neupitno vlastita imenica i piše se velikim slovom. Stoga imenica *glava* u toponimu *Kopčica Glāvā*, što smo ga zapisali u Selcima na Braču,³ ne nosi sadržaj koji taj apelativ podrazumijeva sam po sebi, nego se metaforizacijom – imenujući predjel – transponirala iz opće imenice u vlastitu. Čest je slučaj da upravo tim putem nastaju mnoga od imena toponima. Metaforika je sredstvo koje apelativu podaje onimska svojstva.

Četiri su načina kako su se dosad bilježili višestani toponimi.

Prvi način onaj je u radu Petra Skoka⁴ i radovima Vladimira Skračića.⁵ Oni primjenjuju princip u kojemu se svi članovi višeksemskog toponima (osim nepočetnog prijedloga) pišu velikim slovom. Kod Skoka je, ipak, povremeno dolazilo do iznimaka, koje su pojedine "apelative" donosile s minuskulom (*Lojena punta*).

Drugi način vidljiv je u djelima Petra Šimunovića,⁶ Blaža Jurišića,⁷ te kolaborativnom radu Božidara Finke i Antuna Šojata.⁸ Kod njih su primijenjena načela iz Pravopisā, što znači da se početna riječ uvijek piše velikim slovom, a da su unutarnji veznici i prijedlozi, pridjevi i apelativi uvijek pisani malim slovom. Ukoliko je jedan od članova višedijelnog toponima i sam ime nekog (mikro)toponima, tada se takvi nepočetni likovi pišu velikim slovom. Sam Petar Šimunović u zasebnom je članku⁹ branio stanovište koje su zauzeli i autori danas aktualnih pravopisa, a Božidar Finka, kao jedan od autora dotičnog projekta, u vlastitom je radu varirao kriterije i mogućnosti pisanja velikog i malog slova.¹⁰

³ Kako bismo imali jezičnu istovjetnost, te kako bi bili što autentičniji i konzistentniji, u ovom radu dosljedno ćemo provoditi egzemplifikaciju primjerā temeljenu na terenskom istraživanju koje smo provodili u Selcima na otoku Braču. Iznimne situacije čitatelj će lako prepoznati.

⁴ Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, JAZU, Zagreb, 1950.

⁵ Vladimir Skračić, "Toponimija kornatskog otočja", *Onomastica jugoslavica*, Zagreb, 1987., str. 17. – 218. + 2 karte; Vladimir Skračić, *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Split, 1996.

⁶ Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar, 1972., te drugo izdanje iste knjige: *Bračka toponimija*, Zagreb, 2004.; Petar Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split, 1986., te drugo izdanje iste knjige: *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*, Zagreb, 2005. Isti model Petar Šimunović provodi i u svojim brojnim znanstvenim člancima i raspravama.

⁷ Blaž Jurišić, *Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja*, Anali Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1956.

⁸ Božidar Finka i Antun Šojata, "Obalna toponimija zadarsko-šibenskog kopna i šibenskog otočja", *Onomastica jugoslavica*, br. 3-4/1974., str. 37. – 65. + 6 karata.

⁹ Petar Šimunović, "O pisanju višestanih naziva naseljenih i raseljenih mjesta", *Jezik*, Zagreb, br. 5/1964.-65., str. 159. – 160.

¹⁰ Božidar Finka, "O pisanju složenih toponima (geografskih imena)", *Jezik*, Zagreb, br. 1/1963.-64., str. 21. – 26.

Treći je način koristio Ante Jurić u svojem članku o toponimiji otoka Čiova.¹¹ On je zauzeo stav kako "velikim slovom se ne zapisuju samo ne-početni prijedlozi i apelativi koji su zadržali svoje denotativno značenje: *put*, *groblje*, *polje* itd".¹² To će reći da je dotični model nešto sofisticiranija verzija ovdje navedenog drugog načina bilježenja višedijelnih toponima. Ali, upravo zbog rastezljivog poimanja granice apelativa i onima, ovaj je model pomalo upitan.

Četvrti način nadgradnja je prvom principu. I to u onom smislu koji ima dodirnih točaka s fenomenom iznimke (kod Skoka), o kojem je već bilo spomena. Ovaj četvrti vid organizacije grafijskih principa u toponimima s više likova najkonzistentnija je teorijska tvorevina dosad; ona ima jasan stav i ne ostavlja prostora iznimnim situacijama. Njezini su autori Ante Jurić i Vladimir Skračić, a provedena je u monografiji *Toponimija otoka Pašmana*.¹³ Ideja koju dvojica stručnjaka zauzimlju napaja se na sljedećoj definiciji: "Toponim je svaki jezični oblik koji identificira određeni prostor, bez obzira na važnost i veličinu prostora i broj korisnika imena. Sve sastavnice toponimskog lika imaju jednaki toponimni status, bile one značenjski prozirne ili ne, apelativne ili onimne".¹⁴

Autori nekad popularnog "Londonca", čini se, ipak su bili osjetili rafiniranost koja proizlazi iz onomastičkih jezičnih specifikuma, pa su bili napisali i ovo: "Što je pak vlastito ime, ne određuje pravopis, nego struka kojoj ime pripada pa se ovdje daju samo smjernice."¹⁵ Ovakva naoko diplomatska konstatacija otvara mogućnosti daljnjoj nadgradnji, i na nju bi se svakako valjalo pozvati i osloniti. A jedini progresivniji korak u tom pravcu upravo je netom navedeni Jurićev i Skračićev citat.

Istinabog, kolikogod se ovakvom unifikacijom rješavaju određene dileme i nedoumice, ipak će trebati naći eksplicitnije metode u provođenju distinkcije pojedinih vrsta toponima unutar same toponomastičke građe. Naime, u imenu *Dugi Rat* ne zna se sa sigurnošću predstavlja li to ime naseljeno mjesto ili tek neki nenastanjeni rt. Važeća pravopisna pravila uklanjaju takve zabune, ali samo onda kad je u pitanju odnos *običnog* toponima i naseljenog mjesta. S druge strane, ta ista pravila ne nude diferencijaciju one vrste kad bi se, na gornjem primjeru, trebao razlikovati oblik naseljenog mjesta i oblik toponima unutar toponima. To će reći, nema potvrde i sigurnosti da je *Dugi Rat* u jednom smislu naselje, a da je u drugom dio na predjelu *Rat*.

Pravopis, dakle, ne nudi i neće moći ni ponuditi jednostavnu i jednoobraznu primjenu razlikovanja pojedinih vrsta toponima. Na pravopisu je da unificira grafiju, a na toponomastici da odredi kriterije po kojima se jedna vrsta toponima razlikuje od druge. Moguće rješenje potonje problematike objasnili smo i ponudili u zasebnom radu, koji se bavi terminologijom i stratifikacijom onomastike u cjelini.¹⁶

¹¹ Ante J u r i ć, "Suvremena čiovska toponimija", *Čakavska rič*, br. 1-2/2005., str. 145. – 212.

¹² *Toponimija otoka Pašmana*, Zadar, 2006., članak Ante J u r i ć a i Vladimira S k r a č i ć a, "Suvremena toponimija", str. 121.

¹³ *Toponimija otoka Pašmana*, Zadar, 2006.

¹⁴ *Ibidem*, str. 121.

¹⁵ Stjepan B a b i ć, Božidar F i n k a, Milan M o g u š, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2000., str. 8.

¹⁶ Siniša V u k o v i ć, "Onomastička terminologija. Inventar termina i stratifikacija onomastike kao prilog teoriji imenoslovlja u cjelini", *Čakavska rič*, Split, br. 1/2007. (u tisku).

Definicija kojom su pred stručnu javnost izašli Ante Jurić i Vladimir Skračić svakako baca novo svjetlo na proučavanje toponomastike, pa bi se i autori pravopisa – pri određivanju kriterija o pisanju velikog i malog slova – zacijelo morali s njom ozbiljnije pozabaviti.

2. SINTAKTIČKA RAZINA

Lingvistika ne poznaje jasne kriterije koji bi beziznimno razgraničavali kad se jedan toponimski lik piše kao dvočlano, a kad kao jednočlano ime. Uglavnom su takva grafijska opredjeljenja prepuštena jezičnom osjećaju zapisivača. Drugih načina, mnogokad, zapravo i nema.

Odrediti jasna razlikovna svojstva po ovom pitanju, ustvari, nije ni moguće. Pogotovo ako u to uključimo terenska istraživanja s dijalektalnim pobudama i potrebama, kad prozodemske karakteristike određenog kraja ili mjesta poluče svoje osobine.

Dva su važna faktora na koja valja obratiti pozornost kad je posrijedi sastavljeno ili rastavljeno pisanje u složenim toponimima. Taj fenomen dvostrukosti objasniti ćemo na dvije razine:

2. 1. Akcenatska struktura složenog toponima
2. 2. Leksička struktura složenog toponima

2. 1. Akcenatska struktura složenog toponima

Akcentatska ponašanja u dvočlanim imenima najčešća su diskriminanta koja nudi recepturu za odvojeno ili skupno pisanje imena toponima. Što je akcent izražajniji i što su njegova svojstva upečatljivija i snažnija, to je lakše protumačiti sljubljanje ili odalečivanje dvaju leksema istog imena. Baš u čakavštini dominantni su kratkosilazni (tzv. brzi) naglasak i čakavski akut (tzv. hrvatski akut), koji imaju jako izražena intonacijska svojstva i intenzitet, za razliku od dugosilaznog naglaska (tzv. cirkumfleks), dugouzlaznog i kratkouzlaznog (tzv. sporog) naglaska, koji su nježniji, labaviji i blaži. Upravo u snažnom intenzitetu dvaju eksponiranih akcenata tražit ćemo opravdanja za povezivanje dviju riječi u jednu.

Dvočlano ime toponima koje ima tendenciju srašćivanja može imati samo jedan akcent (pored eventualne dužine sloga, kvantitete). Takva dvoleksemska fonetska riječ utopit će se u jednu leksičku riječ najprije onda kad se jedan od njezinih dijelova nalazi pod čakavskim akutom ili kratkosilaznim akcentom. Uostalom, kad su dva akcenta na dvije riječi, tada nema govora o mogućnosti njihova amalgamiranja.

Najčešći leksički amalgami događat će se u situacijama kad je prva riječ prijedlog, a druga imenica.

Dva su eklatantna primjera dvoleksemskog toponima s tendencijom srašćivanja, na koje smo naišli za prikupljanja toponomastičke građe u Selcima. Prvi se odnosi na ojkonim *Nad Sèla*, a drugi na toponim *Pod Široko*. Imena koja smo naveli odgovaraju standardnojezičnim likovima. Lokalni živalj izgovarat će ih kao *Naselà* i *Potširòko*.

U prvom je slučaju jak oksitonički akcenatski udar nametnuo srastanje obiju riječi. Posve je logično, naime, da se dvodijelna fonetska riječ s kratkosilaznim naglaskom na zadnjem slogu druge riječi izgovara kao trosložna leksička riječ. U konkretnom primjeru došlo je i do redukcije terminalnog suglasnika s prijedloga, koju je uvjetovao njegov novonastali intermedijalni položaj u riječi.

Prednost jednoleksemskog bilježenja dvostrukih toponimskih likova, od kojih je prvi prijedlog, ogleda se u drugom primjeru. Radeći na prikupljanju spomenute toponomastičke građe naišli smo na ime *Potširoko*.¹⁷ Šimunović ga u svojoj knjizi navodi na dva mjesta, oba puta drugačije: *Polširòka*¹⁸ i *Pol Širòka*.¹⁹ Mi ćemo se voditi likom koji smo sami na terenu zabilježili. Dakle, kad bi se ovaj kopneni predjel (posrijedi je oronim) pisao, recimo, *Pod Širòko*, sljedeći grafijski oblici otvorili bi još više nejasnoća: *Gòrnje Pod Širòko* i *Dòjno Pod Širòko*. Kako bi se, naime, u tom slučaju tretirao prijedlog *pod*? Da li bi se pisao velikim ili malim slovom? Jer, u novonastaloj situaciji on više nije početni prijedlog, koji se u tamošnjem okružju (na početnoj poziciji u imenu) logično pisao velikim slovom. S druge strane, ovdje se može protumačiti i kao dvočlano *vlastito ime*, a kao vlastito ime (čak i po pravilima važećih Pravopisa) inkorporiranjem u drugo, šire vlastito ime, ima se pisati velikim slovom. Međutim, sasvim je sigurno da bi se u percepciji različitih onomastičara ovakvo polileksemsko bilježenje tretiralo na različite načine što bi, opet, dovodilo do disharmoničnih tumačenja i neusuglašanih određenja. Kako bilo, srastanjem dviju riječi rješava se problem kolebljivosti pisanja velikog i malog slova.

Srašćivanjem prijedloga s drugim članom rješava se svaka dilema i kolebanje glede pisanja tih dvaju oponenata u prostoru: *Gòrnje Potširòko* i *Dòjno Potširòko*. Ovakvih i sličnih primjera u terenskom istraživanju može se naći jako mnogo.

2. 2. Leksička struktura složenog toponima

Pored mogućnosti vezivanja dvije riječi u jednu posredstvom akcenatskih prilika, postoji i solucija promatranja tog fenomena na leksičkoj razini. Koje se vrste riječi, i kako, mogu međusobno stopiti u jednu zajedničku riječ.

Uvijek je jedan član imenica, dok onaj drugi najčešće biva prijedlog, pridjev ili također imenica. Zato ćemo unutar ovog pododsječka razlikovati tri tipa toponimskih likova:

- 2. 2. 1. Prijedlog i imenica
- 2. 2. 2. Pridjev i imenica
- 2. 2. 3. Imenica i imenica

2. 2. 1. Prijedlog i imenica

Božidar Finka smatra kako se "toponomastičkim sraslicama mogu smatrati samo oni složeni toponimi koji imaju oblik nominativa iako u svom sastavu imaju prijedlog koji u samostalnoj službi zahtijeva koji drugi padež."²⁰ Kao primjere

¹⁷ O liku ovog izraza bit će govora i u trećem dijelu ovog rada, kad budemo razmatrali fonološke aspekte toponima.

¹⁸ Petar Š i m u n o v i ć, *Bračka toponimija*, Zagreb, 2004., str. 201.

¹⁹ *Ibidem*, str. 289.

²⁰ Božidar F i n k a, "O pisanju složenih toponima (geografskih imena)", *Jezik*, br. 1/1963.-64., str. 22.

navodi imena kao što su Podgora, Zavala, Zagor(ic)a i Podvoda. Vrli jezikoslovac tvrdi kako je lik Podgora jamačno nastao od frazema *pod goru* ili *pod gorom*. Doista, prelaskom u jednoobrazni leksem ovaj je izričaj morao doživjeti gramatičke preinake, te je imao udovoljiti zahtjevima na kojima inzistira nominativ.

Složeni toponim, osim prijedloga i imenice, najčešće još čine parovi pridjeva i imenice, odnosno dvije imenice. Prvi slučaj je daleko češći.

2. 2. 2. Pridjev i imenica

Pridjev iznimno često prati imenicu u formiranju višeleksemskog toponima. Većinom su to posvojni i odnosni pridjevi.

Kad je posrijedi ova kombinacija dolazi do podosta nedoumica. Jer, ime toponima u nominativu nedvojbeno upućuje na jednoleksemna obilježja, dok kosi padeži često to demantiraju. Uzet ćemo za primjer lik jednog selačkog odonima: Növī Pūt. Ovo je njegov oblik koji je prilagođen normi hrvatskoga standardnog jezika.

Ne smijemo, pritom, zaboraviti na naglasnu strukturu o kojoj smo maločas pisali. U ovom primjeru došlo je do nekoliko akcentuacijskih promjena, jer lokalni izgovor nameće ovakav oblik: *Növīpūt*. Ponajprije, standardnoštokavski lik Növī Pūt doslovnim prenošenjem u prozodijsku okolinu selačkoga mjesnoga čakavskoga govora poprimit će naglasna obilježja koja slijede: *Növi Pūt*. S prve riječi nestala je postnaglasna dužina, a na drugoj je riječi došlo do uobičajene metatonije. Zapravo, akcenatska slika vratila se svojim korijenima, jer je oblik *pūt* stariji od oblika *pūt*. Često se u jednosložnim standardnojezičnim riječima umjesto nekadašnjeg čakavskog akuta pojavljuje štokavski cirkumfleks (*pūt – pūt, dvōr – dvōr, krāj – krāj*). Daljnjom kolokvijalnom uporabom u svakodnevici došlo je do pojave neoslabljenog prenošenja akcenta s riječi *pūt* na riječ *növi*, pa se novonastalo udvajanje kratkosilaznog akcenta utopilo u jedan zajednički, a na mjestu akcenta u drugoj riječi formirala se kompenzacijska kvantiteta. Svi ovi jezični postupci uvjetovali su srastanje obiju riječi, te nekadašnje dvoleksemsko ime postaje jednoobrazni lik: *Növīpūt*.

Međutim, na upitnost ovakve grafije upozoravaju nas kosi padeži. Dekliniramo li rečeno ime otkrit će se dvostrukost njegove strukture: G *Növēga Pūtā*, D *Növēn Putū*, A *Növīpūt*, V *Növi Pūtū*, L *Növēn Pūtū*, I *Növīn Pūtôn*. Akuzativ odgovara nominativu, a padežna okolina opovrgava srastanje riječi.

Gotovo identična situacija primjetna je i u imenu Selcima susjednog mjesta: Növo Selo. Selčanin, ali i stanovnik dotičnog naselja, nazivat će ga *Növo Selo* što, u prozodijskom smislu, izravno upućuje na jednostruki leksički lik: *Növoselo*. Ali, padežna konstrukcija i ovdje ukazuje na polileksemnost: G *Növēga Selā*, D *Növēn Selū*, A *Növoselo*, V *Növoselo*, L *Növēn Selū*, I *Növīn Selôn*. U ovom slučaju nominativu su jednaki i akuzativ i vokativ, a deklinabilnost obaju članova ojkonimskog lika upućuje na leksičko dvorječje.

Pridjev i imenica, vidljivo je iz primjera, ne mogu se stopiti u jednu, jer pridjev teži vlastitom akcentu pri deklinaciji. Dva akcenta u takvim okolnostima nisu moguća

na jednoj riječi, a deklinirati istodobno dva dijela jedne te iste riječi jednostavno nije moguće.

2. 2. 3. Imenica i imenica

Rjeđi je slučaj da se složeni toponim sastoji od dvije imenice. U tim situacijama ni najmanje nije diskutabilna grafija, jer oba članka toponima imaju svoj akcent i pišu se odvojeno.

Zorni primjeri za to jesu ovi: *Čelnjāk Dolāc* i *Gōspā Ružarīca*. U prvom slučaju posrijedi je dolina štono proteže se podno toponima imenom *Čelnjāk*, a s obzirom na to da su obje imenice u nominativu jednine stječe se dojam kada je posrijedi polysloženica. Apelativ *dolāc* čest je toponimski determinant na koji smo nailazili u našem terenskom istraživanju. Drugi primjer odnosi se na Gospu od Ružarija, ali je mjesni govor prijedlog i genitivni oblik imenice sintetizirao u praktičniji jednooblični nominativni lik: *Ružarīca*.

Imenice *gōspā* ili *krajīca* također su vrlo dobar motivator toponima i ima jako plodan broj likova, poglavito u Selcima. Iako se takva imena mogu promatrati i kroz antroponimijsku prizmu, ovdje nas zanimaju isključivo toponimijske veličine. Svi toponimi na koje se odnose imena potaknuta s imenicama *gōspā* i *krajīca*, tiču se crkvice ili zavjetnih kapelica. Imena koja smo tom prilikom zabilježili idu u red najrazvedenijih i najsloženijih, s najvećim brojem riječi koje su sve odreda organizirane po strogim kongruencijskim pravilima. Evo dva: *Gōspā na Rādonji* i *Gōspā na Sēlcīh*. Slični su i likovi s imenima svetaca u kojih se nalazi po jedan pridjev s dvije (obično deklinirane) imenice: *Svēti Āntè na Kāčīni*, *Svēti Āntè u Nārācu*, *Svēti Josīp u Podsmrčēviku*, *Svēti Kūzma i Damjān*, *Svēti Mikūla na Grāhovišću*.

3. FONETSKA RAZINA

Razmatrati fonetske procese kod višestanih toponima nerijetko je nemoguće bez sagledavanja njihovih sintaktičkih naročitosti. Stoga će ovaj dio rada zasnivati na dvogubosti tih dvaju elemenata.

Krenimo s primjerom kod kojeg takvih dvostrukosti nema. Jedan od Selačkih zaseoka obično se naziva – *Osrīdke*. Međutim, lokalni živalj poznaje još dva lika: *Osrīlke* i *Osrītkē*. Jedini zajednički nazivnik – uz broj *pluralia tantum* – jest akcenatska situacija. Na fonetskoj razini, pak, javlja se trostrukost imena.

Kad smo anketirali stanovnike koji tamo žive, te kad smo isto ime provjeravali kod Selčana, najčešći odgovor bio je *Osrīdke*, nešto manje ispitanika odlučilo se za *Osrīlke*, a najmanje za *Osrītkē*. Preciznu anketu nismo radili; no, aproksimativno govoreći, statistička podjela izgledala bi – prema hijerarhiji nazivlja koju smo naveli – otprilike ovako: 50, 30 i 20 posto. Sintaktička razina otkriva da je najispravniji upravo onaj lik koji je najviše na snazi, jer će Osričanin kazati kako je on *iz Osrīdāk*, ili da *grē pūt Osrīdāk*.

Suprotno tome, skup glasova u imenu *Osrīdke* nema uporišta u fonetsko-fonološkim zakonitostima. Pojave koje su zamjetne na granicama morfema manifestiraju se drugačije od situacije koja je vidljiva u gornjem primjeru. Jer, u

izgovornom lancu bezvučni suglasnik *k* uvjetovat će transpoziciju prethodnog mu zvučnoga glasa *d* u njegov bezvučni parnjak, što bi imalo rezultirati jednom od solucija na koje smo i naišli u svojem istraživanju: *Osrítke*. Ukazivanje glasa *l* umjesto glasa *t* opravdava se činjenicom da je on neutralni glas koji, teoretski, može biti u takvoj fonetskoj okolini.

Ostavimo li zvučna svojstva glasova po strani, te se usmjerimo prema onima artikulacijskim, opravdanost nalazimo u spoznaji da su oba prema tvorbenim postupcima okluzivi; to jest, praskavi su iliti eksplozivni, jer pri njihovoj artikulaciji dolazi do prekida strujanja zraka. S obzirom na to da je mjesto izgovora dotičnih fonema u ovom pogledu zajedničko, linearnost njihove artikulacije nije odveć upitna. Promotrimo li ih prema mjestu tvorbe, uvidjet ćemo da je glas *k* stražnjonepčani, velarni suglasnik, a da je *d* prednjojezični, odnosno dentalni konsonant. Budući da su mjesta njihovog nastanka tijekom izgovora poprilično udaljena, njihova uzastopna artikulacija znatno je otežana.

Na primjeru imena jedne uvale u selačkom akvatoriju dolazi do drugačijih problema na fonetskoj razini. Posrijedi je ime *Zîrije*. Tako ga Selčani izgovaraju. Ali, postoje čak dvije uvale koje su imenovane ovim likom, pa njihova imena glase: *Vêlo Zîrije* i *Mâlo Zîrije*. Međutim, nas na ovom mjestu zanima samo lik *Zîrije*.

Golema većina stanovnika izgovara spomenuto ime upravo ovako kako smo i naveli. Postoje i leksičke varijante što znatno zasnovavaju se upravo na fonetskim svojstvima. Zabilježili smo ove: *Zvîrije* i *Žîrije*. Petar Šimunović u svojoj kulturnoj knjizi donosi lik *Zîrije*.²¹ Kao i u prethodnom primjeru, i ovdje je promjena provedena na fonemskoj razini, dok je akcentuacija ostala ista.

Rekosmo, češći je slučaj da se fonološke karakteristike u složenim toponimima kombiniraju s sintaktičkim, najčešće u procesu srašćivanja dvoleksemskog imena.

Ime jedne druge uvale daleko je kompliciranije. Njezino ime koje smo mi zabilježili u našem istraživanju izgleda ovako: *Podražišća*. Nekolicina ispitanika izustila je ovakve oblike: *Pod Ražišća* i *Podražišća*, te *Pod Stražišća* i *Podstražišća*. Notirali smo ih ovisno o intenzitetu akcenta, o čemu smo pisali u prethodnim pasusima ovog članka. Akcent je identičan i uvijek na istoj poziciji u imenu, a njegova snaga odredila je hoćemo li ime zapisati jednoobrazno ili u dva dijela. Sudar glasova *d* i *r* moguć je zbog toga što je *r* sonant, a dodir glasova *d* i *s* opravdava se njihovom istovrsnošću kao dentala (takvu situaciju imamo i u poznatom ojkonom Podstrana).

Situacija u toponimu *Pòtpole* ponešto je drugačija. Samo ime motivirano je imenom *Polè*.²² Predio *Pòtpole* nalazi se u podnožju toponima *Polè*. Prijedlog *pod* ovdje je poprimio akcent s imenice, što je automatski izazvalo srastanje dvaju leksema. U tom procesu glas *d* preobrazio se u svoj bezvučni parnjak *t* i uklopio se u sukcesivnost izgovorenog niza fonema. Iz ortoepskih razloga ovdje nije bilo moguće zadržati glas *d* – iako su sve troje glasova (*d*, *t* i *p*) okluzivi – jer je supstitucija na

²¹ Petar Š i m u n o v i ć, *Bračka toponimija*, Zagreb, 2004., str. 302.

²² Izraz *polè* u čakavskom idiomu Selaca označava strmu stijenu, liticu.

zvučnoj osnovi bila neminovna. Ovakva se fonološka promjena u stručnoj literaturi naziva *sandhi* pojava.

Posebnu pozornost pri bilježenju fonetskih značajki u toponimima valja obratiti i na disimilaciju. Primjer za ovaj slučaj nalazimo u toponimu *Třtor*, koji su naši prethodnici notirali kao *Třtol*.²³ Primjera ove vrste naći će se jako mnogo, posebice u toponomastičkoj građi koju su prikupljala dvojica (ili više) učenjaka, jer i fonetski zapis često ovisi o čuvstvu i napose jezičnom osjećaju zapisivača.

ZAKLJUČAK

Mnogi su primjeri – i u standardnojezičnom i u dijalektalnom smislu – kad se istovjetni toponimi ne podudaraju na fonetsko-fonološkoj osnovi. Te su razlike veće u dijakronijskom sagledavanju toponomarija određenog podneblja, nego li u onom sinkronijskom. Također, različiti toponomastičari – ovisno o njihovoj sposobnosti razaznavanja akcenatskih i fonetskih karakteristika – različito čuju i bilježe na terenu prikupljeno ime.

U ovom smo radu željeli upozoriti na tri sloja gdje počiva kompliciranost bilježenja višeleksemskih imena toponima. Pitanje velikog i malog slova, pitanje odvojenog i spojenog pisanja složenih toponima, pitanje fonetskih karakteristika koje se kristaliziraju pri bilježenju imena toponima, ukupnost je problematike u koju treba unijeti više sustavnosti i više reda. Pravopisna pravila su jasna, ali ponekad dvosmislena i nedorečena, pa će njihovi autori onomastičke komponente svakako morati uzimati u obzir pri sastavljanju budućih izdanja. Sami onomastičari, s druge strane, morat će sugerirati autorima pravopisa kako i na koji način tretirati imena naseljenih mjesta, pojedinih uvala i općenito toponima. Logično je da se toponim piše i izgovara onako kako ga zovu stanovnici koji na njemu, ili s njim, žive. Onako, dakle, kako se tretiraju i vlastita imena i prezimena ljudi. Toponim, u jezičnom smislu, spada u istu kategoriju.

Postupak usuglašavanja standardnojezične norme toponima i njegovog lika koji živi u stvarnom prirodnom okruženju, pitanje je kojim će se ozbiljno morati pozabaviti jezikoslovci. Problematika koja se opaža na onomastičkoj razini nedovoljno je sustavno proučena i hijerarhijski ustrojena, pa tek predstoji posao određivanja zakonitosti u tom pitanju. Nadamo se da je i ovaj rad skroman prilog tome.

LITERATURA

Knjige:

Anić, Vladimir, Silić, Josip, *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2001.

Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1986.

Babić, Stjepan i dr.: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991.

²³ Petar Šimunović, *Bračka toponimija*, Zagreb, 2004., str. 297.

B a b i ć, Stjepan, F i n k a, Božidar, M o g u š, Milan, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2000.

B a d u r i n a, Lada, M a r k o v i ć, Ivan, M i ć a n o v i ć, Krešimir, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2007.

B a r i ć, L o n č a r i ć i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995.

G l o v a c k i - B e r n a r d i, Zrinjka i dr., *Uvod u lingvistiku*, Zagreb, 2001.

G u b e r i n a, Petar, *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb, 1967.

K a t i č i ć, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1986.

M a l m b e r g, Bertil, *Fonetika*, Zagreb, 1995.

M o g u š, Milan, *Fonološki razvoj hrvatskog jezika*, Zagreb, 1971.

S a u s s u r e, Ferdinand de, *Tečaj opće lingvistike*, Zagreb, 2000.

S i l i ć, Josip, R o s a n d i ć, Dragutin, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1975.

S k r a č i ć, Vladimir, "Toponimija kornatskog otočja", *Onomastica jugoslavica*, Zagreb, 1987., str. 17. – 218. + 2 karte;

S k r a č i ć, Vladimir, *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Split, 1996.

Š i m u n o v i ć, Petar, *Bračka toponimija*, Zagreb, 2004.

Š i m u n o v i ć, Petar, *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*, Zagreb, 2005.

T e ž a k, Stjepko, B a b i ć, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2005.

Toponimija otoka Pašmana, (urednik Vladimir Skračić), Zadar, 2006.

T u r k, Marija, *Fonologija hrvatskoga jezika*, Rijeka-Varaždin, 1992.

V u k o v i ć, Siniša, *Ričnik selaškega govora*, Split, 2001.

V u l e t i ć, Branko, *Gramatika govora*, Zagreb, 1980.

Članci:

F i n k a, Božidar, "O pisanju složenih toponima (geografskih imena)", *Jezik*, br. 1/1963.-64.

F i n k a, Božidar, Š o j a t, Antun, "Obalna toponimija zadarsko-šibenskog kopna i šibenskog otočja", *Onomastica jugoslavica*, br. 3-4/1974., str. 37. – 65. + 6 karata.

H r a s t e, Mate, "O potrebi prenošenja akcenta na prijedlog", *Jezik*, br. 5/1963.-64.

J u r i ć, Ante, "Suvremena čiovska toponimija", *Čakavska rič*, br. 1-2/2005., str. 145. – 212.

J u r i š i ć, Blaž, "Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja", *Anali Leksikografskog zavoda FNRJ*, Zagreb, 1956.

"Metodologija istraživanja. Suvremena toponimija", u knjizi *Toponimija otoka Pašmana*, str. 117. – 126.

S k o k, Petar, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, JAZU, Zagreb, 1950.

V u k o v i ć, Siniša, "Onomastička terminologija. Inventar termina i stratifikacija onomastike kao prilog teoriji imenoslovlja u cjelini", *Čakavska rič*, Split, br. 1/2007. (u tisku).

DIE GRAPHIE DER ZUSAMMENGESetzten TOPONYME

- DIE PROBLEMATIK DER SCHREIBUNG DER MEHRGLIEDRIGEN TOPONYME AUF DER ORTHOGRAPHISCHEN, SYNTAKTISCHEN UND PHONOLOGISCHEN EBENE -

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag beschäftigt sich mit dem Problem der Schreibung der Toponyme, die aus mehreren Wörtern zusammengesetzt sind. Die Autoren verschiedener Studien auf dem Gebiet der Onomastik haben dieses Phänomen von verschiedenen Standpunkten aus behandelt. In dieser Arbeit geht man von der Annahme aus, dass dieses Thema noch detaillierterer Untersuchungen bedarf. Dieses Ziel verfolgend hat man hier die Kriterien zu einer systemhafteren Analyse solcher Toponyme vorgeschlagen. Es werden drei Ebenen der Analyse dargestellt: Die erste Ebene berücksichtigt die Schreibung der Gross- und Kleinbuchstaben, die zweite Ebene die Getrennt- und Ungetrenntschreibung und die dritte Ebene weist auf die Erscheinungen phonologischer Art hin.

SCHLÜSSELWÖRTER: *Toponyme, Rechtschreibung, Phonologie, Grossbuchstabe.*